

A mezővárosi jogszolgáltatás egy speciális területe – Miskolci céhes iparosok adósságrendezési ügyeinek vizsgálata a városi jegyzőkönyvek alapján (1770–1830)

SPÓNER Péter

Ein besonderer Bereich in der Rechtsprechung des Marktfleckens – Untersuchungen zu Schuldenregelungsangelegenheiten der Gewerbetreibenden von Miskolc anhand von Protokollbüchern der Stadt (1770–1830)

Zunftführer die Verantwortung. Die vor den Rat geratenen Fälle zeigen jedoch, dass dieses System immer weniger lebensfähig war. Zwischen den Mitgliedern der größeren Zünfte wuchs allmählich das Wohlstandsgefälle, die weniger wohlhabenden Meister, die mit weniger Gesellen oder ohne sie arbeiten, blieben auf dem heiß umkämpften Markt zurück. Sie konnten nämlich ihren Anteil des aufgenommenen Kredits für den Erwerb von Rohstoffen nicht abbezahlen, was dauernd zu Spannungen führte. So wurde laut den Aufzeichnungen zur Jahrhundertwende die gemeinsame Rohstoffbeschaffung und -verteilung eingestellt, was zum Teil auch zum Zerfall des Gildensystems führte. Die Stadt konnte und wollte sicherlich auch nicht hinsichtlich der zunehmenden Zahl der Meister, die Schulden hatten, Hilfe leisten. In anderer Hinsicht jedoch konnten die Zünfte auf jeden Fall mit der Unterstützung des Rates rechnen, und zwar bei Verfahren gegen Gewerbetreibende anderer Städte. Unseren Erfahrungen nach setzte sich die Stadt entschieden für die Interessen der Zünfte ein, so dass diese ihre Schulden effektiv eintreiben konnten. Offensichtlich können wir auch hier nicht von bedingungsloser Hilfeleistung für die Zünfte reden, sondern wir möchten eher wieder unseren Standpunkt klar machen, dass die Stadt alles Mögliche dafür tat, die Steuerzahlungsfähigkeit der Bürger zu erhalten und zu stärken. Wir glauben, im inneren Leben der Zünfte starke städtische Kontrollen zu finden, in der Tendenz, dass im Fall von Schulden zwischen Junggesellen immer öfter nicht in der Zunftversammlung entschieden wurde, sondern dass die Angelegenheiten vor den Stadtrat gebracht wurden. Zusammenfassend können wir aufgrund unserer Forschung feststellen, dass die Studie zur Rechtsprechung des Marktfleckens nicht nur aus rechtshistorischer sondern auch aus zunfthistorischer Perspektive äußerst nützlich ist. In der vorliegenden Studie haben wir nur einen speziellen Bereich der Gerichtsbarkeit untersucht, aber daraus ist schon feststellbar, dass die Erforschung dieses Gebietes unerlässlich ist, um ein möglichst vollständiges Bild vom Funktionieren der zeitgenössischen Zünfte zu bekommen. Durch die gesammelten Daten und die Zusammenhänge zeichnet sich ein viel schärferes Bild sowohl über das innere Leben der Zünfte als auch im weiteren Sinne über die allgemeine wirtschaftliche Entwicklung ab.

*

Jelen tanulmányunkban a korszak mezővárosi jogszolgáltatásának egy speciális területét elemezzük a városi jegyzőkönyvek alapján, nevezetesen az adósságrendezést. A városkönyvek napjainkig hiánytalanul megmaradtak, nyomtatásban azonban mind ez ideig – a levéltár gondozásában – csak az első kötet (1569–1600) jelent meg.¹ A város történetét kutató szakemberek előtt jól ismert ez a forrás, elsősorban *Marjalaki Kiss Lajos*² és *Szendrei János*³ munkája nyomán. Amint arra azonban *Csorba*

¹ TÓTH 1990

² A *Marjalaki Kis Lajos* által készített cédulagyűjteményt a Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára őrzi. HOM HTD 75.358.

³ SZENDREI 1886–1911

Csaba felhívta a figyelmet, annak ellenére, hogy a városkönyvek megbecsült forrásnak számítanak, a kutatók alig használták munkáikhoz.⁴ A kezdetektől, vagyis 1569-től magyar nyelven íródó városkönyveknek az eddigi céhtörténeti kutatások sem szenteltek kiemelt figyelmet, nem történt meg céhtörténeti szempontból való átfogó vizsgálatuk. Ez azonban nem kizárólag a miskolci céhkutatás hiányossága, hiszen országos kitekintésben is csak részkutatásokkal találkozhattunk e forrástípus esetében. E hiány pótlására tettünk kísérletet az elmúlt években a Herman Ottó Múzeum Évkönyveiben megjelent tanulmányainkban.⁵ A sort a városi tanács jogszolgáltató tevékenységének vizsgálatával kívánjuk folytatni, melynek első része a most megjelenő tanulmány.

A korabeli mezővárosok egyik fontos jellemzője volt az önálló joghatóság. E jogkör kiterjedt a városi polgárok, köztük a céhes mesterek, inasok és legények büntető ügyeinek elbírálására, magánjogi vitáinak eldöntésére. Amint arra *Stipta István* Miskolc jogéletének vizsgálata során rámutatott, a város korszakunkban már csupán korlátozott jogi autonómiával rendelkezett, tekintettel arra, hogy az országos törvények, kötelező erejű szokásjogi szabályok rá is vonatkoztak. Ítélezési hatásköre ennek ellenére jelentős volt.⁶ A miskolci céhekre vonatkozóan a város joga volt a vándorlásra induló, illetve más városokban letelepedni szándékozó legények számára kiállítani a „*bizonyság levelet*”, mely igazolta a legény származását és magaviseletét. Szintén a város jogkörébe tartozott a Miskolcon letelepedni szándékozó mesterek kérelmének elbírálása. A városi tanács feladata és joga volt, hogy – az uradalom, illetve a vármegye felügyeleti jogosítványa mellett – a céhbiztosi intézményen keresztül ellenőrizze és felügyelje a helyi céhek törvényes működését. Ehhez kapcsolódóan korszakunkban egyre nagyobb számban járt el a város inas és legényszöktetési esetekben, szolgáltatót igazságot az egymással perlekedő, gyakran különböző céhekhez tartozó mesterek ügyeiben. A céheknek fontos támasza volt a városi tanács a más városok iparosaival vagy magukkal a konkurens céhekkel folytatott peres ügyekben, hiszen a tanács jóval nagyobb súllyal tudta képviselni érdekeiket.

A városi tanács hatáskörébe tartozott azonban a jogszolgáltatás számos más területe is. A városi jegyzőkönyvekbe jegyezték fel és hitelesítették a magánjogi egyezségeket, mint például az ingatlanok adásvételét. A város polgárai gyakran a városi tanács előtt tettek örökléssel kapcsolatos előzetes nyilatkozatokat, *örökvallásokat*, melyeket hitelesítés végett a városkönyv lapjaira is bevezettek. Peres és örökösödési ügyekben, illetve házak, telkek vásárlása esetén⁷ a város helyi mesterek szakértelmére támaszkodott az ingó és ingatlan javak értékének felbecsülésében. E feladatokkal a tisztviselők mellett a város ún. *convocatus személyeket* – amely ez esetben talán leginkább hiteles szakértőnek fordítható – bízott meg, hogy mérjék fel és határozzák meg egy-egy vagyontárgy pontos értékét. Az ingatlanok esetén értelemszerűen általában az azokhoz leginkább értő kőművesek és ácsok szakértelmére támaszkodott a város, de a megbízottak között találunk specialistákat, többek között nádkötőket is.⁸ Az ingó javak felbecsüléséhez, jellegüknél fogva, a miskolci kézműves társadalom szinte minden területéről kértek fel mestereket szakértőnek, a leggyakrabban azonban a ruházati ipar képviselőivel találkozunk. Egy-egy esetben általában legalább két különböző, de rokon szakmát űző mester végezte el az értékbecslést. A városi tanács feladata volt az árvák, így a kézműves mesterek árváinak számára „*tutor*” [= gyám] kijelölése, illetve a rájuk maradt vagyon kezelése.

Miskolc lakossága korszakunkban ugrásszerűen emelkedett, a századfordulón már megközelítette a 20 ezer főt, ezen belül az iparúzésből élők száma meghaladta a felnőtt lakosság harmadát. Így a vizsgált időszakban a városi jegyzőkönyvek lapjain folyamatosan emelkedő számban találkozhatunk adósságrendezéssel kapcsolatos ügyekkel. A városnak gyakran kellett eljárnia adósságok ügyében, jelentős volt az adósok-hitelezők közötti közvetítő tevékenysége.⁹ A modern tőkés hitelszervezet első csírái csak a 19. század derekán jelentek meg a városban.¹⁰ Miskolcon a 18–19. században elsősorban görög illetve zsidó kereskedők foglalkoztak pénzkölcsönzéssel. Előbbiek döntően a 18. század máso-

⁴ CSORBA 1990. 55.

⁵ SPÓNER 2009; SPÓNER 2011/a

⁶ STIPTA 2000. 720.

⁷ A városnak adójövedelmet jelentő taxa fundusok eladásához tanácsí jóváhagyás kellett. STIPTA 2000. 723.

⁸ MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 425. (1778)

⁹ STIPTA 2000. 721.

¹⁰ DOBROSSY 2000/a. 460.

dik felében, míg utóbbiak a század végétől kezdve és a 19. század folyamán folytattak jelentős hitelezői tevékenységet. Miskolc hitelviszonyait részletesen ismerjük *Dobrossy István* munkáiból.¹¹ A városi jegyzőkönyvek tanulmányozása azt mutatja, hogy gyakran kerültek a város elé kézművesek adósságrendezéssel kapcsolatos esetei. A görög kereskedők általában nagy tételben kölcsönöztek – elsősorban a céhek közös vásárlásakor – alapanyagot.¹² Leggyakrabban helyi csizmadiamesterek vásároltak hitelbe bőrt, ami nem volt véletlen, hiszen ez volt a 18. század végén Miskolc legdinamikusabban fejlődő mestersége. A céh létszáma a századfordulón már meghaladta a 400 főt.¹³ A csizmadiák a jegyzőkönyvi esetek tanúsága szerint elsősorban keletről behozott kordovánt vásároltak. 1786-ban a városi jegyzőkönyvben egymás után több kölcsönszerződést is találunk, melyek miskolci csizmadiák és *Demánd Márton „miskolci becsületes kereskedő”* között kötöttek. Az adósságok a bejegyzés szerint már hosszú évek óta fennálltak. Minden bizonnyal sokkal nagyobb lehetett a kölcsönző csizmadiák száma, de a fellendülő iparág legtöbb iparosa időben törleszteni tudta hiteleit.¹⁴ *Szabó Mihály* miskolci csizmadiamester szintén a fent nevezett boltból vásárolt „kordovány és szattyán bőrt” és maradt adós „82 magyar forintokban és 96 pénzekben”. E szerződés alatt azonban már 1786-os dátum szerepelt, ami azt mutatja, hogy a kereskedő a tartozások ellenére nem függesztette fel hitelezési tevékenységét.¹⁵

A görög kereskedők pontos elszámolást vezettek, ezért a felek között az adósságok összegének megállapítása csak ritkán képezte vita tárgyát. 1786-ban *Kozma Miklós* görög kereskedőnek *Bárány János* csizmadiamester maradt adósa 8 Rft és 52 kr értékű kordovánbőr árával, aki ugyan tagadta tartozását, de a kereskedő bemutatta a számlát és a „*Mercantilis Könyvet* [könyvelését]”, továbbá esküvel is megerősítette állítását, ezért a csizmadiamestert a város az adósság megfizetésére kötelezte.¹⁶ Tekintetbe véve, hogy a görög kereskedők általában jelentős értékben hiteleztek, a város előtt lefolyt tárgyalásokon az adósok hiteleik fedezeteként gyakran ajánlották fel ingatlanaikat. 1786-ban *Folk Rosina* gubás több alkalommal vett fel kölcsönt *Demeter Mihály „miskolci görög guba kereskedőtől”*, illetve hitelre vásárolt árut, „*naturálakat* [élelmiszereket]” összesen 72 Rft értékben. Az adósságot *Folk Rosina* elismerte, vállalva annak törlesztését. Abban az esetben azonban, ha mégsem tudná visszafizetni az említett összeget, akkor annak kiegyenlítésére az avasi pincéjét ajánlotta fel.¹⁷

A kézművesek a zsidó pénzemberekhez elsősorban készpénzért fordultak, de esetükben sem volt ritka, hogy hitelben vásároltak tőlük nyersanyagot. Az első iparosok és zsidók közötti ügyek illetve kölcsönszerződések már a korszakunk elején megjelentek a városi jegyzőkönyvek lapjain. E tény azt mutatja, hogy a városban egyre gyarapodó kézműves társadalom jelentős része folyamatos tőkehiánnyal küzdött, és iparukat elsősorban a zsidó kereskedők finanszírozták. Az adósságok kiegyenlítése területén esetükben is gyakran keletkeztek jelentős csúszások, melyeket a felek csak a város előtt tudtak rendezni. A zsidó hitelezők a görög kereskedőkhöz hasonlóan, pontos elszámolást vezettek, ezért az elmaradt tartozás összegét általában egyszerű volt megállapítani. 1772-ben *Varga György* vargamester *Mojzes Izsáktól* 196 Rft értékben vásárolt marhabőrt. A tartozás kiegyenlítése ügyében nézeteltérés támadt, mert *Varga* állításával szemben, aki szerint már 187 Rft-ot kiegyenlített tartozásából, *Mojzes* feljegyzései azt mutatták, hogy csak 168 Rft-ot törlesztett. A város a hitelezőnek adott igazat és kötelezte a vargamestert a fennmaradó 19 Rft megfizetésére.¹⁸ Az adósok között leggyak-

¹¹ DOBROSSY 2000/a 460–478.; DOBROSSY 2000/b 478–490.

¹² Azonban esetükben is számos olyan kölcsönszerződést találtunk, amikor egy-egy mester vett fel önállóan hitelt. 1781-ben *Meszticky Pál* 154 Rft értékű bőrök árával maradt adósa *Résu Tamás* görög kereskedőnek. (1781) MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 667.

¹³ SPÓNER 1999.

¹⁴ *Vrana Péter* csizmadia mester 92 Rft értékű bőrt, 1777-ben 14 magyar forintot és 82 pénzeke” érő bőrt vett hitelbe, *Urbán Gergely* csizmadia, 1779-ben 17 Mft értékű bőrt vásárolt, *Lang György* csizmadia, 1780-ban 55 magyar forint és tíz pénz értékű bőrt vásárolt, *Bárány János* és 1781-ben *Mokovics Pál* vásárolt szintén *Demánd Márton* boltjából és maradt adósa 25 forinttal. Az összes bejegyzés alatt 1783. márciusi dátum szerepel. (1786) MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 116–119.

¹⁵ MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 120–121. (1786)

¹⁶ MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 170. (1786)

¹⁷ MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 213–214. (1786)

¹⁸ MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 433–434. (1772)

rabban vargákkal,¹⁹ tímárokkal, szíjgyártókkal²⁰ és mészárosokkal találkozunk, akik nagy tételű vásárlásaikat részben vagy egészben hitelből finanszírozták. 1772-ben *Tímár Antal Hersli Jakab* zsidótól 170 Rft értékű bőrt vásárolt hitelbe azzal a feltétellel, hogy tartozását hat héten belül kiegyenlíti. A vállalt határidőre azonban csak 94 Rft-ot törlesztett, ezért kötelezték a maradék összeg, és az addig okozott költségek fejében további 1 forint és 96 pénz megfizetésére.²¹ A törlesztésért egyes esetekben egy másik személy, általában az adós egyik rokona vagy a céh egy elöljárója vállalt kezességet. 1778-ban *Oponyi János* szíjgyártó maradt adósa *Falk Löbl* zsidónak „104 forintokig és 21 pénzkegig”. Adósságát a meghatározott időre nem tudta visszafizetni, ezért a felek a városi tanácshoz fordultak. A közös megegyezéssel létrejött megállapodásban az adós vállalta, hogy egy éven belül részletekben fizeti vissza tartozását, egyrészt készpénzben, másrészt „6 jó féle tehén bőr” átadásával. Utóbbit *Harman Hendrich „mostohaatyja”* gondviselése alatt készíti el, aki egyben garanciát is vállalt a kikészített bőrök minőségéért.²² A helyi zsidó kereskedők a kézműveseknek gyakran azzal a feltétellel adtak kölcsönt, hogy azok a hitel értékét munkájukkal egyenlítki ki. 1785-ben *Groszvaldon János* kalaposmester *Falk Lebel* miskolci kereskedővel – aki minden bizonnyal megegyezik a fentebbi esetben is említett *Falk Löbllel*²³ – és „compagnyita társaival olyatén tractust tévén”, hogy *Falk Lebel* hitelbe gyapjút adott, hogy „az abból készített kalapokat” adja törlesztésként, „melyet megegyezés szerint adminisztrált is *Falk Lebel Groszvaldon Jánosnak*”. Az átadott „materiából” a kalaposmester 31 tucat és négy darab kalapot készített. Az elkészült kalapokra azonban egy debreceni kereskedő és egy miskolci kalaposmester, *Ludvik Bullis* ráigért, ezért az ügy a város elé került.²⁴ Abban az esetben, ha a hitelt felvevő iparos végleg fizetéképtelenné vált, akkor akár ingatlanait, elsősorban pincéjét és szőlőjét, de ritka esetben akár a házat is lefoglalhatták. 1787-ben *Falk Löbel* zsidó, *Krasznetzky Jakab* [kék]festőmester Kandia utcában lévő házat foglaltatta le adósságai miatt,²⁵ egyúttal átvállalta a többi hitelező felé fennálló adósságát. A tartozások kifizetése után a tanács a házat *Falk Löbelnek „hatalma és birodalma alá bocsátotta”*.²⁶

A miskolci kézműveseknek nemcsak helyi, hanem környékbeli településeken lakó zsidó kereskedők is gyakran hiteleztek, és a törlesztés elmaradása vagy csúszása esetén ezek az ügyek is a tanács elé kerültek. *Kelemen András* miskolci vargamester Sajópetriben lakos *Isák Salamon* zsidótól 82 magyar forint értékben hitelbe bőroket vásárolt, de a kialakult határidőre még részben sem tudta törleszteni adósságát.²⁷ *Virág Mihály* és *Ács János* miskolci vargamesterek Sályba való *Arendás Salamon* zsidótól 250 Rft értékben marhabőroket vásároltak. A vételárból azonban *Virág Mihály* 92 Rft, *Ács János* pedig 26 Rft-ot fizetett meg, a fennmaradó összeggel azonban adóssak maradtak.²⁸ Az említett ügyekben a város kötelezte a mestereket adósságuk törlesztésére.

A jogszolgáltatás e területének vizsgálatakor különös figyelmet kell szentelnünk a céhek nyersanyag-beszerezésének, illetve azok anyagi elszámolásának. Az adósságrendezés ez esetben szoros összefügg a céhek gazdasági tevékenységével, a céh választott tisztségviselőinek, különösen

¹⁹ *Zemlényi István* 1772-ben *Izsák Mojses*től és *Izsák Sámuel*től 233 Rft és 12 kr értékű marhabőrt vásárolt hitelben, mely visszafizetésének határideje a *Dorottyai Szikszai vásár* napja volt. A határidő lejártakor azonban még mindig tartozott 99 Rft-al. Adósságát elismerte és vállalta annak kiegyenlítését. (1773) MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 567.

²⁰ 1778-ban *Oponyi János* szíjgyártó mester vett fel 102 forint hitelt *Fölch Löbl* zsidótól, melyet nem tudott idejében visszafizetni. (1778) MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 399.

²¹ MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 496. (1772)

²² MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 403–404. (1778)

²³ *Falk Lebel* a városi jegyzőkönyvek tanúsága szerint az egyik legjelentősebb miskolci zsidó hitelező volt.

²⁴ *Falk Lebel Ludvik Bullis*t törvény elé citáltatta”, hogy *Groszvaldon* kalappal kötött egyezsége értelmében vagy a kalapok árát neki fizesse vagy a kalapokat „in sua integritate” visszaadja. A vizsgálat szerint *Ludvik Bullisra* a *Falk Lebel* kötött szerződés nem vonatkozik, ezért ő sem a kalapokat, sem az azokért már kifizetett összeget neki nem adhatja oda. Ezért kötelezték 96 Rft megfizetésére, míg az előlegként adott 28 Rft-ot *Groszvaldon* kalaposnak kellett megfizetnie *Falk Lebelnek*. *Groszvaldon János* pedig a contractusa ellen már felvett 28 Rftokat, úgy az idejáruló, és actor általa deducalandó költségekben és haszonvesztésben is, mivel csalárádságban járni *Groszvaldon János tapasztaltatott*. (1785) MNL BAZML IV. 1501/a 11. köt. 25–26.

²⁵ *Kwasnievsky Jakub* lengyel származású képfestő és *Falk Löbl* kapcsolatáról részletesebben: GYULAI 1999.

²⁶ MNL BAZML IV. 1501/a 13. köt. 11–12. (1787)

²⁷ A törvényszék *Kelemen Andrást* kötelezte az adósság megfizetésére. (1783) MNL BAZML IV. 1501/a 9. köt. 140.

²⁸ A város kötelezte őket a maradék összeg megfizetésére. (1783) MNL BAZML IV. 1501/a 9. köt. 110–111.

magának a céhmesternek a felelősségével. Az ilyen típusú esetekben a tanácsnak különösen körültekintően kellett eljárnia, hiszen egy elmérgesedő konfliktus nemcsak céhen belüli elégedetlenséghez vezethetett, de a város által kirendelt céhbiztos tekintélyét is alááshatta. A céhek tagjai gyakran közösen vásároltak alapanyagot, egyes céhek esetében ezt a céh szabályzata is előírta, mint a vargák esetében, mert így egyrészt kedvezőbb feltételekkel juthattak hozzá a kívánt nyersanyaghoz, másrészt jobb kondíciók mellett kaphattak kölcsönt, hiszen a hitel visszafizetéséért a céh jótállt.²⁹ Ezen ügyek intézése általában a céhmester feladata volt, és egyúttal anyagi felelősséggel is tartozott a megkötött üzleti feltételek betartásáért. Gyakran a céhmester saját vagyonából hitelezte meg a vásárlás költségeit. Ugyanakkor az ilyen típusú ügyletek a céhmester számára is lehetőséget biztosítottak a visszaélésre. A szerződések teljesítése, illetve a mesterek közötti elszámolás mind anyagi, mind a vásárolt nyersanyag elosztásának tekintetében komoly nézeteltérésekhez, céhen belüli feszültségekhez vezethetett. 1821-ben *Embek Ferenc*, a suszter céh céhmestere fordult a városhoz, mert az általa a céhnek kölcsönadott pénzt, valamint az általa „*hitelbe kiadott bőrök árát is, az említett céh az ő nyakába kívánná zakkantani*”. A vizsgálat szerint az említett kölcsönzéseknek a céh jegyzőkönyvében semmilyen nyoma nem volt, és a megkérdezett „*több céhbeli tagoknak tudtuk és megegyezésükön kívül esett meg. Eszerint ezen teher – annyival is inkább, mivel Embek Ferenc azon bőröket, mellyeknek árát a kölcsönzött pénzből fizette ki, s a maga hasznára fordította – a céhet nem érdekelhetné, a panasznak e részben helye nem találtatott.*” Abban az esetben, ha a céhmester a céh ellen mégis keresetet nyújtana be, akkor a céh is „*a per rendes útjára utasítottatott.*” Az ügyben a céhet is elmarasztalták gondatlansága és a kölcsönügyletek nem megfelelő vezetése miatt, ezért a céhet az „*általa eddig elkövetett rendetlenségektől eltilalmazták*”, az articulusok megtartására „*szorosan köteleztetett*”.³⁰ A céhmestert a következő évben tisztségéről leváltották, és *Szándolics József* és *Táncos Jakab*, a suszter céh előljárói a társulatnak okozott kár megtérítése végett vagyonának, „*céhmester javainak, a céhmesteri bevételeiből származott 919 Rft summa adósság erejéig*” bírói zár alá vételét kérték a várostól.³¹ A nyersanyag-beszerzéssel kapcsolatos konfliktusok a városi jegyzőkönyvek tanúsága szerint visszatérő ügyek voltak. A fentebb leírt eset volt a ritkább, amikor a céh vezetője – visszaélve hatalmával – megkárosította a céh tagságát. Gyakoribb gondot okozott a céh előljárói által hitelben vásárolt nyersanyagok árának a mesterek részéről való törlesztése. Mint az említett esetben is láttuk, a probléma egyik forrása a kölcsönügyletek nem megfelelő iktatása volt a céh jegyzőkönyveibe és számadáskönyveibe. E mellett természetesen a konfliktusok másik, legalább ilyen fontos és gyakori oka volt, hogy a mesterek a hitelbe átvett nyersanyagokért nem tudtak időben törleszteni. A jegyzőkönyvekből megismert esetek közül egyet választottunk ki, melyet a területi korlátok mellett részletesen is ismertetünk. Megítélésünk szerint a fazekas céh 1780-as évekből feltárt ügye minden tekintetben jól mutatja egy-egy ilyen konfliktus lefolyását. Egyaránt betekintést ad a céh nyersanyag-beszerzésének finanszírozásába, megismerhetjük a város eljárási és ítélkezési gyakorlatát, és a céh előljáróinak szerepvállalását is. Az ismertetésre kerülő eset évekig húzódott és több alkalommal került a város elé. Első említése 1783-ra datálódik. Ez évben a magistratus előtt hét mester elismerte, hogy „*Bodnár András atyamesterüktől bizonyos számú mázat hitelbe kisedtek*”, melyet a céh előljárója „*materialista [= kereskedő] Kovanec Antal uramtól*” vett hitelbe.³² A fazekas céh tartozásai részben még 1784-ben is fennálltak. Ezúttal a mázat hitelbe átadó és fentebb említett „*Kovanec Antal materialista némely nehezen fizető adósát*” idézte a város elé, de nemcsak az egyes céhtagokat perelte be a stájerországi máz árának vissza nem fizetése miatt, hanem az egész céhet „*in communi*” [= összesen, egészében] is.³³ Az ügy kivizsgálása a város elé került, ahol öt pontban felsorolt döntés született, többek között megállapították, hogy „*a céhet közönséges adósságának pere egyedül csak céhmester Görgei Márton, mint minden alatta lévőket representáló fő ellen instituáltatott, aki pedig*

²⁹ E mellett a céh tagjai is egyenlő feltételekkel jutottak nyersanyaghoz, ami a verseny szabályozása szempontjából volt fontos tényező.

³⁰ MNL BAZML IV. 1501/a 47. köt. 240. (1821)

³¹ A város két senatort rendelt ki a zár alá vétel szükségességének elbírálására, egyúttal utasították őket a céh számadásának megvizsgálására. (1822) MNL BAZML IV. 1501/a 48. köt. 107.

³² MNL BAZML IV. 1501/a 9. köt. 32–34. (1783)

³³ MNL BAZML IV. 1501/a 10. köt. 230–231. (1784)

oly kifogásokat tett, hogy a contractust [= szerződés] vele egyetemben az atya és kis céhmesterek is subscribálták [= aláírták].” E bejegyzés világosan tükrözi, hogy a hitelszerződést aláíró céhes elöljárók egyöntetűen feleltek a szerződésben rögzített feltételek teljesítéséért, egyúttal azt is mutatja, hogy a céh nyersanyag-beszerezése miatt – bizonyára a magas kockázat miatt – a céhmester általában nem vállalta egy személyben a felelősséget. A város az eljárás során külön-külön kihallgatta az adós mestereket, melyet a városi jegyzőkönyv további négy pontjában olvashatunk. A megidézett mesterek mindegyike elismerte a fennálló adósságát, egyedül *Tapasztó András* emelt kifogást.³⁴ A város az adós mestereket egyaránt tartozásuk és a peres eljárás költségeinek megfizetésére kötelezte. Ez évben adósságaik ügyében még további két mestert idéztek a város elé.³⁵ Az eset azonban itt nem ért véget, mert 1785-ben ismét a város elé került a fazekas céh tartozásainak az ügye. *Darabos István* panasszal fordult a városhoz, hogy a fazekas céh rajta, mint a céh volt atyamesterén 25 font máz árát követeli, annak ellenére, hogy tisztségéről való leköszönése után pontosan elszámolt. A céh azonban azzal fenyegette meg, hogy ha nem téríti meg a máz árát, akkor a céh elveszi a legényét. A város döntése értelmében a céhnek be kellett mutatnia az elszámolásait, addig a mester legényét megtarthatta.³⁶ A fazekas céh azonban ellenszegült a város döntésének, és erőszakkal vette el *Darabos István* legényét. A céh cselekedetét azzal indokolta, hogy a mester a „*magistratus determinatioját* [= határozatát]” a tagsággal nem közölte. A város végleges döntése értelmében kötelezte a fazekas céhet, hogy mesterét ne zaklassa, és a felek közötti anyagi vitát azzal zárták le, hogy megegyezésük értelmében a céh a 25 font máz árából 15 fontot elengedett. A fennmaradó tíz font máz értékét *Darabos István*, mint írják, már korábban „*atyafiságosan maga is ígért*”, továbbá egy Rft-ot kellett fizetnie a céhnek az általa okozott kárért. Az egyezség eredményeként visszakapta legényét.³⁷ Az ügy tanúsága, hogy a céh vezetői anyagi felelősséggel tartoztak a társulat pénzügyeiért, és a tisztségükről való leköszönés után is elszámolással tartoztak korábbi tevékenységükért. Ellenük a céh szankciókat alkalmazhatott, mint az említett esetben a legény megvonását. Nem véletlen, hogy nyersanyag-vásárlás kapcsán kialakult céhes peres esetekkel szinte kizárólag csak a 18. században találkozunk. A céhek tagságának emelkedésével az ilyen kockázatot és felelősséget már nem vállalták az elöljárók, illetve csak azoknak a mestereknek adtak hitelbe alapanyagot, akik biztosan vissza tudták fizetni a kölcsönt. A céhek számadáskönyveik pontos vezetésére – a céhbiztos folyamatos ellenőrzése mellett – ezért nagy hangsúlyt fektettek.

Egyes esetekben a város nemcsak döntéseket hozott és ítélkezett az adósságrendezési ügyekben, de magát a kintlévőségek behajtását is magára vállalta. 1768-ban *Grósz Miklós* kalapos *Filep Jakab* zsidótól 48 Rft értékben vásárolt hitelbe gyapjút, de ebből 1772-ig csak 10 Rft-ot törlesztett. Az addig okozott késedelmes törlesztésért további 1 Rft 12 kr büntetésre ítélték, továbbá amíg nem fizetett, zálogba lefoglaltak 46 kalapot, melyet a városi „*archivumban, bíró kéznél*” őriztek.³⁸ A város az adósság pontos összegének megállapításához általában helyi mesterek szakértelmét is figyelembe vette, illetve a már említett convocatus személyeket kérték fel az adósságrendezés hitelesítéséhez. 1781-ben *Taubler Mihály* 100 Rft összegű hitelt vett fel *Simcsik Mihály* topolyai lakostól. Ezen összegnek határidőre csak a felét tudta megfizetni. A maradék 50 Rft kiegyenlítésére kötelezték, egyúttal letétbe lefoglaltak tőle egy mázsa öt font gyapjút, melyet két miskolci süveges mester, convocatus *Dombi Sámuel* és *Kreszkai Imre*, 7 Rft 48 kr értékűre becsült.³⁹

Az adósokkal szemben – ha nagy összegről volt szó – általában szigorú teljesítési határidőket szabtak meg. Abban az esetben, ha egy adós teljesítést ígért, az egyik vásárbíró feladata volt annak ellenőrzése. A tanács általában szem előtt tartotta, hogy az adósságrendezés kapcsán mindkét fél számára megfelelő és előnyös egyezség szülessen. 1778-ban *Bakos Ferenc* miskolci mészáros 100 Rft-tal tartozott, illetve maradt adósa *Hajnal Mihály* tiszaszöllősi gazdának. Adósságát betegsége miatt nem tudta határidőre megfizetni, ezért „*Kerek Hegyessi*” szőlőjét ajánlotta fel, melyet a város megbí-

³⁴ MNL BAZML IV. 1501/a 10. köt. 230–231. (1784)

³⁵ MNL BAZML IV. 1501/a 10. köt. 233–234. (1784)

³⁶ MNL BAZML IV. 1501/a 11. köt. 115. (1785)

³⁷ MNL BAZML IV. 1501/a 11. köt. 116–117. (1785)

³⁸ MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 451–452. (1772)

³⁹ MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 659. (1781)

zottai 200 Rft-ra becsültek. A szőlőt azonban nem akarták feldarabolni, így a felek közötti megegyezés szerint az adós tartozást a következő évi termésből törlesztette.⁴⁰ Az adósság behajtásánál gyakori volt, hogy készpénz helyett a mester munkájával vagy gyakran borral egyenlítette ki hitelét. 1782-ben *Urbán Gergely* csizmadiamester *Főzi Mária* asszonytól 15 Rft 30 kr kölcsönt vett fel, azonban adósságát csak részben fizette meg határidőre, így a még fennálló tartozást a megegyezés szerint nem készpénzben, hanem csizmadia munkában törlesztette.⁴¹ *Gyöngyösi Márton* miskolci gombkötő mester *Maji András* varbói lakosnak a tőle vásárolt bor árával maradt adósa, összesen 72 Rft-tal, melyet négy hordó aszúval egyenlített ki.⁴² *Fekete György* varga mester a város elé citáltatta *Molnár Györgyöt*, aki 16 Rft értékű bőr árával maradt adós. Az adós vállalta, hogy készpénz helyett bizonyos mennyiségű borral törleszti adósságát, amit a vargamester elfogadott.⁴³

A város elé idézett adós, ha a kijelölt időpontban nem jelent meg, akkor a gyakorlat szerint általában ellene ítélték.⁴⁴ *Szijjártó Debreceni Istvánt* 4 Rft és 50 kr tartozása miatt idézték meg. A *Dimo Márton* felé fennálló adóssága bebizonyosodott, de a törvényszék előtt nem jelent meg, ezért a hitel megfizetésén felül 1 Rft 18 kr-ra büntették.⁴⁵ A város elé azonban nemcsak a görög és zsidó kereskedők által kézművesekkel kötött, részben vagy egyáltalán nem teljesített hitelszerződések kerültek. Ugyanilyen gyakori volt, hogy a város keresztény lakóitól vettek fel kölcsönt iparosok, melyeket nem, vagy csak részben tudtak határidőre megfizetni. Ellentétben a fenti esetekkel, ezekben az ügyekben tapasztalatunk szerint csak kisebb összegekről volt szó, és a város megelégedett a hitel összegének a megegyezés szerinti határidőre történő megfizetésével, illetve a törvényes költség kiegyenlítésével, további szankciót csak ritkán alkalmaztak.⁴⁶ 1769-ben *Trisser Jakab* miskolci kalaposmester 41 Rft adósságot halmozott fel *Kún Katalinnal* szemben, melyet megfizetni elmulasztott.⁴⁷ Abban az esetben, ha a felvett kölcsön visszafizetése hosszú éveken keresztül húzódott, akkor már büntetést is kiszabott a város. 1772-ben *Miskolci Márton* bodnärmestert, aki 1764-ben vett fel *nemes Szalay Páltól* 22 Rft kölcsönt, és amely adósság még 1772-ben is fennállt, a tanács kötelezte a felvett kölcsön összegén kívül további 17 Rft megfizetésére.⁴⁸

A nagy összegű hitelek esetén gyakran ingatlant ajánlottak fel fedezetül, melyet – miután a város felmérte az adott ingatlan értékét – a városi jegyzőkönyvbe bevezetett szerződésekben is rögzítettek. 1783-ban miskolci mészáros, *Polgáry András* a Tiszafüreden lakos „*nemzetes és vitézljő Nánásy Andrásról*” 190 Rft kölcsönt vett fel. A kölcsön fedezetül a Felső Bedegh-völgyön lévő két szőlőjét adta, melynek értéke a város hivatalos emberei által tett felmérés szerint összesen 270 Rft értékűek voltak.⁴⁹ Ritkán, de előfordult, hogy a hitelező maga járt el az adósság behajtásának ügyében, bár ezt a város tiltotta, és adott esetben szankcionálhatta is az elkövetőt. 1786-ban *Altmon János* kötelgyártó mester 11 Rft értékű csepű árában adósa maradt *Benkovics Antalnak*, aki a tartozás fejében ágyneműket, többek között egy dunnát foglalt le önhatalmúlag. A város szerint ezen „*cselekedet, ámbár bírói dologba való törvénytelen avatkozásnak méltán magyaráztatik, most mindazonáltal elnézettekik*”, és amennyiben az elvitt tárgyak értéke kevésnek bizonyulna, a kötelgyártómestert kötelezték a fennmaradó összeg megfizetésére.⁵⁰ 1836-ban *Kosztolnyik Jakab* bodnärmester a város előtt bepanaszolta *nemes Bata Mihály* kovácmestert önbíráskodása miatt.⁵¹

⁴⁰ A megegyezésre *Hajnal* is áldását adta, mert a nevezett szőlő *amúgy is távol esett lakóhelyétől*. (1778) MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 430–431.

⁴¹ MNL BAZML IV. 1501/a 8. köt. 23. (1782)

⁴² MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 200–201. (1775)

⁴³ MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 99–100. (1786)

⁴⁴ STIPTA 2000. 725.

⁴⁵ MNL BAZML IV. 1501/a 7. köt. 161. (1775)

⁴⁶ *Vingler Mátvás* német üveges *nemzetes és vitézljő Miklós Márton* felé 10 Rft adósságot halmozott fel, melynek megfizetésére kötelezte a városi törvényszék. (1769) MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 58.

⁴⁷ A városi törvényszék a kalapost az adósság megfizetésére kötelezte *a törvényes költség, 1 Rft 12 kr* kiegyenlítésével együtt. (1769) MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 23.

⁴⁸ MNL BAZML IV. 1501/a 6. köt. 474–475. (1772)

⁴⁹ MNL BAZML IV. 1501/a 9. köt. 45–46. (1783)

⁵⁰ MNL BAZML IV. 1501/a 12. köt. 10. (1786)

⁵¹ [m]ég az előttünk tett egyezségük szerint hátralévő 40 forintnyi tartozásában tőle 40 hordóra való fát, anélkül, hogy a törvényes bíró közbejötté által megbecsültetné, elhordatván, azt önkényesen 20 forintra becsültette, s rajta még 20

A tanács tárgyalta, majd döntött azokban az ügyekben is, amelyekben a hitelező elhalálozott, és adósa nem akartak fizetni. *Takács Péter* szűrszabó 100 Rft értékű kölcsönt vett fel 1784-ben *Ádám Páltól*, aki még az adósság visszafizetése előtt elhalálozott. Az örökösök 1787-ben fordultak a városhoz, hogy a mesterember fizesse meg a felvett kölcsönt.⁵²

A város ítélkezett a legények között kötött kölcsönszerződések ügyében is. 1785-ben *Dersák András* kőműveslegény a törvényszék elé idéztette *Szandála János* csizmadialegényt, mert 10 Rft-ot kért tőle, „*oly conditio [= feltétel] alatt, hogy a pénz haszonvételért egy pár kordovány csizmát fog készen adni, és amikor szükség léssen vissza fog adni*”.⁵³ Szintén a város döntött a különböző céhekhez tartozó mesterek közötti adósságok tárgyában. 1813-ban *Fejér János* gombkötőmester fordult a városhoz *Gamorszky Ignác* szabómesternél lévő „66 Rft gombkötő munkáért való tartozásának lefaragása ügyében”. Kérte a szabómester házában lakó zsidó árendáját [= bérletidiját] „*azon pénz summájáig bírói zár alá vétetni*”.⁵⁴ A céhek a városhoz fordulhattak mind testületileg mind előljárójuk által, hogy a tanács az adósokkal szemben járjon el. 1836-ban a *takács* cég előljárója, „*Tepli Ferenc a cég részéről Stemling Lajost*” és feleségét a város elé idéztette 25 forint adósság tárgyában. A beidéztettek az adósságot elismerték, ellenük a tanács foglalást rendelt el.⁵⁵ 1845-ben a festő cég kért végrehajtást adósok ellen.⁵⁶

A századfordulótól kezdve egyre nagyobb számban tűntek fel kézművesek és boltosok közötti adósságrendezési, elsősorban áruhitelezési ügyek. 1793-ban *Javorszki János* kovácmestert kötelezték arra, hogy a *Bogár Dániel* helybeli vasáros boltjából elhordott vasak árát, 7 Rft-ot fizesse meg.⁵⁷ Ebben az esetben még csak kisebb összegről volt szó, azonban számos alkalommal a hitelben elhordott áruk értéke meghaladta a több száz forintot. 1810-ben *Kreuchuber János* és *Koller Fülep* „*miskolci vas-árus kereskedők*” a város előtt bepanaszolták *Dauge János* miskolci lakatosmestert és feleségét 841 Rft-ra rúgó tartozásaik miatt. Kérték a várost, hogy mielőtt „*mind a mestersége, mind egyéb iránt is a gazdasága hanyatlásra térne, még meg lévő javainak sequestrumba [= zár alá] való vételét*”.⁵⁸ Korszakunkban a legnagyobb összegű kézműves által felhalmozott tartozást 1826-ból ismerjük. Ez évben *Petroci János* szabómester kereskedőtől 1248 Rft értékű árut vásárolt. A kereskedők kérték a várost, hogy a szabómester által felajánlott vagyontárgyakat becsültesse fel.⁵⁹

A helyi céhes kézművesek számíthattak a tanács segítségére más városok iparosaival vagy lakóival szemben fennálló tartozások behajtása esetén. 1814-ben *Pörrtl József* miskolci szításmester kérte a város segítségét, hogy a Nagyváradon élő *Klobkó Mihály* rostásmesternél lévő adósságának megvétele esetében járjon el az ottani tanácsnál.⁶⁰ 1841-ben *Domik István* asztalosmester kérte a várost, hogy a Debrecenben tartózkodó *Telepi György* „*színész igazgatótól*” hajtsa be a számára elvégzett asztalos munkák árát, 28 forintot és „*inasának Ungvárra tett fáradozásának díját*”, 5 forintot.⁶¹ 1842-ben miskolci lakos *Glauche Károly* özvegye az iránt fordult a városhoz, hogy *Kulman*

forintokat követelendő, a felesége testvérét illető bodnár származékát annak leteltéig kiadni nem akarja, melyeknél fogva kéri az általa kinevezendő tanukat a Bata Mihály által elhordott 40 hordóra való fák ára, s becslése iránt kihallgatni, s ezeknek vallások folytában tartozásaitól felmentve, letartóztatott származékait Bata Mihály által visszaadni. Az ügy kivizsgálását a szolgabíróhoz utasították. (1836) MNL BAZML IV. 1501/a 62. köt. 334.

⁵² A város kötelezte a mestert, hogy a még fennálló 79 Rft adósságot haladéktalanul törlessze. (1787) MNL BAZML IV. 1501/a 13. köt. 294.

⁵³ A csizmadialegény adósságát elismerte, és annak visszafizetésére kötelezte magát. (1785) MNL BAZML IV. 1501/a 11. köt. 137.

⁵⁴ A város a kérést igazságosnak találta, és két szenatort bízott meg a végrehajtással. Az ő feladatuk volt, hogy megvizsgálják, nincs-e a város felé is tartozása a mesternek. (1813) MNL BAZML IV. 1501/a 39. köt. 145.

⁵⁵ Annak végrehajtásával a város egy tanácsnokot bízott meg. (1836) MNL BAZML IV. 1501/a 62. köt. 216.

⁵⁶ Egy évvel később szintén a festő cég hajtatta be egy „*bukott festő mester*” tartozását. (1845) MNL BAZML IV. 1501/a 71. köt. 247.; MNL BAZML IV. 1501/a 72. köt. 5. (1846)

⁵⁷ MNL BAZML IV. 1501/a 19/a. köt. 107. (1793)

⁵⁸ A város két szenatort küldött ki, hogy járjanak végére, ha volna a megpanaszolt fél részéről helye a sequestumnak, melyet a szükség esetére tegyenek meg. MNL BAZML IV. 1501/a 1810. 36. köt. 87.

⁵⁹ A város két szenatort jelölt ki. MNL BAZML IV. 1501/a 1826. 52. köt. 19.

⁶⁰ A mester rosta vászon árával tartozott. (1814) MNL BAZML IV. 1501/a 40. köt. 26.

⁶¹ A város megkereste Debrecen tanácsát, hogy az említett összegeket szedje be. (1841) MNL BAZML IV. 1501/a 67. köt. 67.

Ferenc kassai szappanosmester számára „*alku mellett*” 70 forintért „*cin gyertyaöntő formákat*” készített, de azokat két hónap elteltével „*összerongáltan és elhasználtan, mintha nem lennének tökéletesek, küldvén vissza, az alkudott bért megadni nem akarja*”, ezért az adósság behajtása ügyében a város segítségét kérte.⁶²

E helyütt tárgyaljuk azokat az ügyeket is, amikor nem készpénzt kölcsönzött, hanem bizonyos munka elvégzését vállalta fel egy-egy kézműves, és azt határidőre nem teljesítette. Megítélésünk szerint ezek az ügyek is anyagi kárt okozó szerződésszegések voltak, és ezekben az esetekben is a város járt el. Köztük gyakori volt, hogy nem miskolci lakosok számára vállaltak fel munkát helyi kézművesek, az eljárást azonban a helyi tanács folytatta le. 1771-ben *Erdélyi István* miskolci bodnár-mester Gyagyátorban lakos *nemzetes és vitézlő Vendégi Pál*hoz dongahajtásért való engedélyért folyamodott. *Vendégi Pál*, „*bizonyos ezer donga hajtásra mint becsületes embernek adott is engedelmet*”, és a mester a dongákért cserébe vállalta hordók készítését. *Erdélyi István* azonban a megalkudott hordókat a megegyezés szerinti határidőre nem készítette el.⁶³ 1785-ben *Lang Péter* a város elé citáltatta *Szabó Miklós* fazekast és *Rosengrátz Gothárdot* az általa elvégzett, de ki nem fizetett kőműves munkák miatt. A fazekasmester részére készített „*fazék égetőnek mennyisége ölszámszerint nem tudható*”, annak megmérésére a város két hivatalos személyt jelölt ki. A fazekas kötelezte magát arra, hogy a hivatalos személyek által megállapított mennyiségű nyersanyag árát, illetve a munkadíjat a meghatározott értéken fogja megfizetni. Abban az esetben azonban, ha a fazekas nem egyenlíti ki tartozását, akkor *Lang Péternek* jogában állt az általa készített fazékégetőt lefoglalni. A tartozás kiegyenlítése esetén a kőműves köteles volt a munka befejezésére, az égető bevakolására.⁶⁴ 1814-ben *Nagy József* asztalosmester *Szabó Mihály* számára készített „*nagy utca kaput*”, azonban annak ellenére, hogy a megrendelő a teljes vételárat megfizette, nem szerelte fel.⁶⁵

A városi jegyzőkönyvekbe bejegyzett adósságrendezéssel kapcsolatos ügyek, illetve az e tárgyban hozott ítéletek vizsgálata egyértelműen rávilágított arra, hogy a tanács az esetek többségében a hitelezők érdekeit védte. Ítélezési gyakorlatában igyekezett mindkét fél számára megfelelő döntést hozni, hiszen nem lehetett érdeke, hogy adott esetben a város egy polgára minden vagyonát elveszítse. Éppen ezért csak nagyon ritka esetben találkozhatunk olyan ítélettel, melyben teljes vagyonelkobzást rendeltek el. Abban az esetben viszont, ha az adós nem jelent meg a tanács előtt, akkor mindig a kárára ítélték. A legtöbb vizsgált ügyben a város arra törekedett, hogy a felek, akár több évre elnyújtva, részletfizetésben állapodjanak meg. Nyilvánvalóan e törekvés hátterében az húzódozott meg, hogy a városnak az volt a legfontosabb érdeke, hogy polgárai hosszú távon megőrizzék adófizető képességüket. A tanács azonban nem csak ítélezett adósságrendezési ügyekben, hanem sok esetben magát a végrehajtást is magára vállalta, illetve a város által kijelölt hivatalos személyekkel becsültette fel az adósságrendezésbe vont ingatlanok értékét. Ugyanakkor a város határozottan fellépett az önbíráskodással szemben, még azokban az esetekben is, ha jogosan járt el a sértett fél. Korszakunkban a város gazdasági fejlődésével párhuzamosan a helyi kézművesek a hitelezőktől egyre jelentősebb összegeket vettek fel, melyek fedezetéül ingatlant vagy szőlőt ajánlottak fel. Éppen ezért a megkötött szerződéseket mind nagyobb számban jegyezték be a városi jegyzőkönyvekbe is. Így egyrészt rögzítették a város által kirendelt hivatalos személyek által készített, mindkét fél számára elfogadható értékbecslést, másrészt kizárták annak lehetőségét, hogy később a szerződő felek között perre kerüljön sor. Ugyanakkor e gyakorlat is mutatja, hogy a kézművesek igyekeztek felhalmozott vagyonukat szőlőbe fektetni, hiszen az részben mesterségük mellett biztos bevételt, részben hitelfel-

⁶² Folyamodik, hogy *Botigó Károly* kassai cinöntő-mesternél lévő gyertyaöntő formákból az adósság összegének erejéig foglaljanak le. A panaszt továbbították a kassai tanácshoz. (1842) MNL BAZML IV. 1501/a 68. köt. 72.

⁶³ Miskolc város törvényszéke *Erdélyi Istvánt* kötelezte az okozott kár megtérítésére. A kialakított hordókat egy gyagyátor bodnár-mester, bizonyos *Virág Dániel* készítette el. (*Virág Dániel bodnár mesterember, ámbár maga kezére, de ugyan csak azon helységben dolgozott, Vendégi Pál uram reá erősödven Erdélyi István adósságában, a hordókat megdolgozni kénytelenítetett.*) (1771) B.-A.-Z. m. Lt IV. 1501/a 6. köt. 228–229.

⁶⁴ MNL BAZML IV. 1501/a 11. köt. 116. (1785)

⁶⁵ A város az ügyet vizsgálva megállapította, hogy a kapu elkészült, de az asztalos a nagy hidegre való hivatkozással nem szerelte fel. Kötelezték, hogy az idő enyhülésével ezt tegye meg, mert ha késlekedik, kártérítést kell fizetnie. (1814) MNL BAZML IV. 1501/a 40. köt. 53.

vételükhöz bármikor szilárd fedezetet biztosított. Az ilyen típusú ügyek vizsgálata arra is rávilágít, hogy a város gazdaságának gyors fejlődését, az ugrásszerűen megnövekedő tőkeigényt már nem tudták kizárólag helyi pénzemberek biztosítani, így korszakunkban számos környékbeli település első-sorban zsidó kereskedője hitelezett miskolci kézművesek számára. Összességében elmondható a hitelezésről, hogy a hitelezők között nagy számban találunk mind keresztény, mind zsidó, illetve görög személyeket, nagyobb összegű kölcsönöket azonban szinte kizárólag az utóbbiak folyósítottak.

A céhek működésére vonatkozóan is fontos adatokat nyújtanak a városkönyvbe bejegyzett esetek. Ezek vizsgálata rámutat a céhek nyersanyag-beszerezésében, a céhek vezetőinek anyagi felelősség vállalásában korszakunkban bekövetkezett változására. A 18. század végéig jellemzően a céhek tagsága még közösen szerzi be, illetve osztja el tagjai között az alapanyagokat, a kölcsönök visszafizetéséért pedig a céhek elöljárói vállalják a felelősséget. A tanács elé került esetek azonban jól mutatják, hogy ez a rendszer egyre kevésbé működőképes. A mind népesebb céhek tagjai között fokozatosan nő a vagyoni különbség, a kevésbé tehető, kevesebb legénnyel dolgozó mesterek lemaradnak a piaci versenyben, nem tudják fizetni a nyersanyag-beszerezéshez felvett hitelek rájuk eső részét, ami folyamatos feszültségekhez vezet. Így a századfordulóra a jegyzőkönyvek tanúsága szerint megszűnt a közös nyersanyag-beszerezés és -elosztás, ami tulajdonképpen részben előrevetítette magának a céhrendszernek a bomlását is. E tekintetben a város sem tudott, minden bizonnyal nem is akart segítséget nyújtani a tartozásokat felhalmozó mesterek számára. Más tekintetben azonban biztosan számíthattak a céhek a tanács támogatására, nevezetesen a más városok iparosáival szembeni eljárásban.⁶⁶ Tapasztalatunk szerint a város határozottan fellépett a céhek érdekében, hogy azok hatékonyan tudják behajtani tartozásaikat. Nyilvánvalóan itt sem beszélhetünk a céhek feltétel nélküli támogatásáról, sokkal inkább ismét azt a szempontot véljük megjelenni, hogy a város mindent elkövetett annak érdekében, hogy megőrizze illetve erősítse polgárai adófizető képességét. A céhek belső életének mind erősebb városi ellenőrzését véljük felfedezni ugyanakkor abban a tendenciában, hogy a legények közötti tartozások esetében egyre gyakrabban már nem a céhgyűlésen döntöttek, hanem a város elé vitték az ügyeket. Összegezve kutatásainkat megállapíthatjuk, hogy a mezőváros jogszolgáltatásának vizsgálata nemcsak jogtörténeti, hanem céhtörténeti szempontból is rendkívül hasznos. Jelen tanulmányunkban csak a jogszolgáltatás egy speciális területét vizsgáltuk, de már ennyiből is megállapítható, hogy e terület feltárása elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy teljesebb képet alkothassunk a korabeli céhek működéséről. A feltárt adatok és összefüggések által sokkal élesebb kép rajzolódik ki mind a céhek belső életére, mind tágabb értelemben a város gazdasági és társadalmi viszonyaira vonatkozóan.



A miskolci tímár céh ládája, 1800. HOM TGY

⁶⁶ SPÖNER 2011/b

FORRÁSOK

HOM = Herman Ottó Múzeum

HTD = Történeti Dokumentáció

I. = Céhes Levéltár

TGY = Történeti Tár, Tárgyi Gyűjtemény

MNL BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc

IV. 501/a = Borsod vármegye levéltára, Borsod vármegye közgyűléseinek jegyzőkönyvei

IV. 501/b = Borsod vármegye levéltára, Acta Politica

IV. 1501/a = Miskolc város levéltára, Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyvei

IV. 1602/a = Miskolc város levéltára, Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyvei

IV. 1501/b = Miskolc város levéltára, tanácsi iratok

BIBLIOGRÁFIA

CSORBA 1990

Csorba Csaba: A városkönyv történeti forrásértéke. In: TÓTH Péter (szerk.): *Miskolc város történeti dokumentumai I.* Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc. 1990. 55–58.

DOBROSSY 2000/a

DOBROSSY István: A zsidó kereskedők 18. századi megjelenése és térhódítása a városban. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/1–2. 1702-től 1848-ig.* BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 1. 460–478.

DOBROSSY 2000/b

DOBROSSY István: A zsidó gazdasági (és vallási) közösség szervezeti rendje, út az emancipáció felé. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/1–2. 1702-től 1848-ig.* BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 1. 478–498.

SPÓNER 1999

SPÓNER Péter: A miskolci csizmadiacéh története a megalakulástól a céh felszámolásáig (1667–1872) = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII.* (1999) 603–619.

SPÓNER 2009

SPÓNER Péter: Tűzvész, tűzoltás, céhek. Tűzvédelem Miskolcon a 18. század második felében = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVIII.* (2009) 57–74.

SPÓNER 2011/a

SPÓNER Péter: Céhes iparosok Miskolc Város Tanácsának szolgálatában (1761–1848) = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve L.* (2011) 341–355.

SPÓNER 2011/b

SPÓNER Péter: *Egy mezőváros céhes ipara a városi jegyzőkönyvek tükrében. Miskolc céhes ipartörténete (1761–1848).* Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BTK, 2011 (Kézirat)

STIPTA 2000/a

STIPTA István: A város jogélete. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/1–2. 1702-től 1848-ig.* BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 2. 720–736.

STIPTA 2000/b

STIPTA István: A városigazgatás szervezete és működése. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/1–2. 1702-től 1848-ig.* BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 2. 717–720.

SZENDREI 1886–1911

SZENDREI János: *Miskolcz város története és egyetemes helyirata I–V.* Miskolcz Város közönsége, Miskolc, 1886–1911

TÓTH 1989

TÓTH Péter: *Miskolc város történetének dokumentumai I.* BAZML, Miskolc, 1989